

JÁN MARKOŠ



SVETLÁ
V HIMLE

ESEJE O NÁDEJI
PRE SLOVENSKO
Z DENNÍKA N



N

N



Autor: © Ján Markoš

Vydal: © N Press, s. r. o., v roku 2025 ako svoju 151. publikáciu

Vydanie prvé

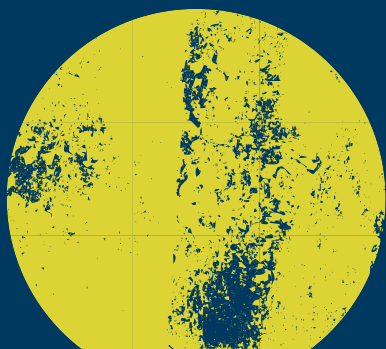
ISBN 978-80-8230-354-7

JÁN MARKOŠ



SVETLÁ
V HMĚ

ESEJE O NÁDEJI
PRE SLOVENSKO
Z DENNÍKA N



OBSAH

Je to ako ponoriť sa do osviežujúcej vody	7
Slovensko potrebuje dobré príbehy	11
Na jadrovom reaktore násilia	17
Môžeme si gratulovať, stvorili sme nesmrteľný odpad	23
Joker nám opäť ukradol to najcennejšie, čo máme	31
Ako nestratiť stratené roky	35
Načo nám je umenie?	39
Čo je to sloboda? Ak ju chceme mať, potrebujeme ju spoznať	45
LGBTI+ ľudia ohrozujú náš svet. Budme im za to vďační	53
Ako si obľúbiť svoj hnev. Manuál pre slniečkarov	57
Slovensko potrebuje vašu odvahu	63
Praveký muž Glück a skutočná sila človeka	69
Nie sme národ zbabelcov. Skôr narcisticky zranená spoločnosť	75
My sme tí dobrí, oni sú tí zlí	81
Podme spoločne hľadať novú podobu vlastenectva.	
Takú, čo vyhovuje nám	87
Reprezentovať Slovensko je česť, nie právo.	
Hokejisti z KHL na šampionát nepatria	93
Môžeme byť šťastní v tieni vojny?	99
Plochá Zem, fajčenie do kvetináča a holubica v Bruseli.	
Aký je zmysel podobných nezmyslov?	105
Naše peniaze sa zmenia na granáty, dopadajúce na hlavy ruských vojakov. Môžeme byť na to hrdí?	111
Po atentáte na premiéra je najvyšší čas, aby sme používali umiernenější jazyk	117
Dať výpoveď alebo sa snažiť o zmenu zvnútra?	123

Podme sa porozprávať o názoroch a faktoch.	
V diskusiách o Slovensku sa nám to bude hodiť	129
Kto je zodpovedný za atentát?	135
Ak chceme ostať slobodní, potrebujeme ostať pokojní	141
Prečo niektorí ľudia necítia žiadny súcit s obeťami vojny?	147
Text na počesť troch zastrelených medvediat	153
Robert Fico nám na Devíne ponúkol novú spoločenskú zmluvu	159
Všetci sme ľuďmi z mäsa a kostí.	
Prečo tak málo vnímame telesný rozmer politiky?	165
Cestovanie má zmysel len vtedy, ak neskončíte v dave. Pre myslenie to platí dvojnásobne	171
O kmeňoch a kmeňovom živote v 21. storočí	175
Majú školy viesť naše deti k hodnotám?	181
Prečo niektorí muži tak nenávidia ženy?	187
Čoho sa boja ľudia, ktorí odmietajú evakuáciu pred povodňou?	193
Zvažujete, že sa odsťahujete zo Slovenska?	
Tento text je určený práve vám	199
Ako som sa stal duchovným bezdomovcom a spoznal inú tvár Matice slovenskej	205
Všetci sme hlboko zakorenení v magickom svete	209
Sme krajinou darcovských zbierok. Pre štát je to veľmi zlá vizitka	215
Každé klamstvo Fica je útokom na podstatu našej spoločnosti	221
Ako som sa na Ukrajine učil alchýmii	225
Robert Fico si podal prihlášku do klubu Autokracia, s. r. o.	231
Nie sme bezmocní. Tu je návod, čo robiť, ak vláda prekračuje vaše červené čiary	239



JE TO AKO PONORIŤ SA DO OSVIEŽUJÚCEJ VODY

Naša abeceda má 26 základných písmen. Každý človek z nich skladá iné slová a z tých slov potom iné vety. Reč a písaný text robia ľudí mimoriadnymi a veľmi zaujímavými.

Je to zázrak, a to aj vtedy, ak sa na tých 26 písmen pozrieme striktno vedecky. Kombinácií, ako ich použiť, nie je nekonečne veľa, ale je nekonečne veľa viet, ktoré z nich vieme poskladať. Aspoň si to myslím.

Noviny zvyknú uverejňovať najčastejšie správy. Texty, ktoré majú ľudí informovať. Rýchlo, prehľadne a zrozumiteľne. Napísať správu je umenie a remeslo, ale jej životnosť je pomerne krátka, lebo po jednej správe rýchlo príde ďalšia a ďalšia.

Preto je vzácné, ak noviny uverejňujú okrem správ aj texty, ktoré spolu s informáciami a argumentmi prinášajú aj hĺbku. Rozmýšľanie. Krásu. Také texty plynú v inom tempe. Netečú ako horský potok, ale skôr ako veľká rieka. Napríklad Dunaj.

Ján Markoš píše do Denníka N presne také texty. Hlboké, premýšľavé, krásne. Také texty prežívajú aj na ďalší deň a dokonca aj o rok. Také texty pokojne môžu byť aj v knihe.

Ján Markoš je pre mňa objav slovenského verejného priestoru. On v ňom bol už dlhšie ako šachista a lektor kritického myslenia. Ako pozorovateľ spoločenského diania a komentátor sa však pre mňa objavil až pred dvomi rokmi v našich novinách.

Rád čítam každý jeden jeho text, lebo aj na udalosti a javy, ktoré sme už spravodajsky, analyticky a komentátorsky opísali, sa dokáže pozerat' inak ako ostatní. Ponára sa.

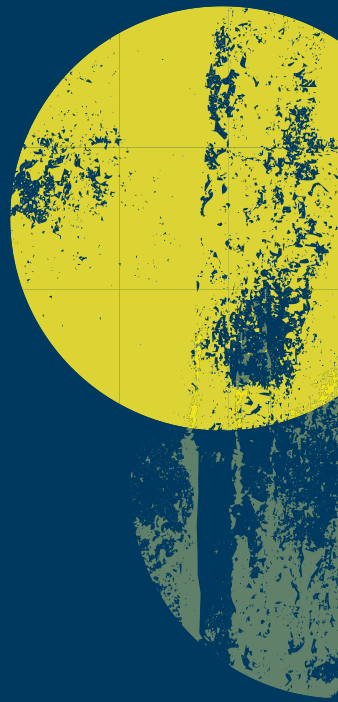
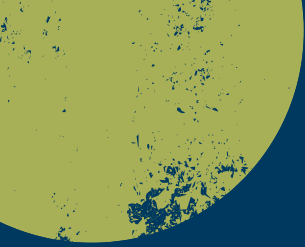
Rád čítam každý jeho text, lebo miestami je to čistá krása. Slová, ktoré kladie vedľa seba, niekedy vytvárajú vety, aké sa len tak ľahko nevidia. Hrajú sa.

Ako ateista obdivujem jeho schopnosť do dnešných udalostí vnášať biblické príbehy a metafory. Teší ma, že to robí svet-sky a veľmi funkčne. Nie je to zaklínadlo alebo modlitba, skôr pedantná práca s najstaršími dokumentami, ktoré si ľudstvo zachováva.

Jeho talent nie je len v tom, ako píše, argumentuje a rozmýš-la. Má schopnosť netopiť sa v banalitách, patetických výkri-koch, a čo je najťažšie: v jeho textoch pravidelne operuje s mor-álkou, ale nie je to lacné moralizovanie.

Aj Jánovi Markošovi sa ponúka iba 26 základných písmen la-tinskej abecedy. On z nich však robí výnimočné texty. Myslím si, že okrem talentu písať a mimoriadne bystrej hlavy je to pre jeho schopnosť udržať si pokoj. V čase čoraz hysterickejších debát je to veľmi dôležité. A osviežujúce. Je to ako ponoriť sa do hlbkej, priezračnej vody.

Matúš Kostolný
šéfredaktor Denníka N



SLOVENSKO POTREBUJE DOBRÉ PRÍBEHY

O tvorení identity, na ktorú budú naše vnúcatá hrdé

19. júna 2024

Rímski cisári sa riadili zásadou, že ľud potrebuje *panem et circenses*, chlieb a hry. Rovnako – ak nie ešte viac – potrebujeme príbehy. Robert Fico to dobre vie. „Priatelia, je štvrtý deň po vražde, my musíme dať príbeh tej verejnosti,“ naliehal na vedenie Smeru na jar roku 2018, krátko po tom, ako boli zavraždení Ján Kuciak a Martina Kušnírová. A hneď začal šíriť rôzne fámy. O dlažobných kockách schovaných v krikoch. O zlovoľnom starcovi Sorosovi, ktorý chce zničiť Slovensko.

Príbehmi kŕmi Fico verejnosť celé roky. A je mu v podstate jedno, či sú pravdivé alebo nie. Hlavne, nech sú dostatočne jednoduché, šťavnaté a aspoň trochu uveriteľné. Počas covidu hovoril o diktatúre, ktorej poznávacím znakom je rúško. Neskôr o hrdinoch, nespravodlivo súdených a väznených za vlády Igora Matoviča. A dnes rozpráva o atentátnikovi, ktorý má záhadné „prepojenia“ na opozíciu.

A nehodlá skončiť. Naopak. Môžeme očakávať, že s tým, ako sa vládnej moci bude dariť postupne krotiť médiá, prúd poplpravdivých či priamo lživých príbehov bude v nasledujúcich mesiacoch silnieť. Čo však s tým? Majú opozičné strany oplácať rovnakou mincou? Majú zapojiť marketingové oddelenia a spindoktorov a produkovať vlastné rieky fejkových naratívov? Ako sa majú zachovať nezávislé médiá a celá občianska spoločnosť?

Nie som taký naivný, aby som si myslel, že je na Slovensku možné vyhrať parlamentné voľby a vyhnúť sa pritom akémukoľvek populizmu. Dobre si pamätám napríklad na Dzurindove dvojnásobné platy. „Nemôžete organizovať masy bez spoliehania sa na určitú mytológiu. Ak sa budete držať iba čírej reality, bude vás nasledovať len hŕstka ľudí,“ tvrdí izraelský filozof Yuval Noah Harari vo svojej knihe *Sapiens*.

Ludia potrebujú príbehy. Holé fakty nám nestačia. Takí jednoducho sme.

Ale predsa si myslím, že nemusíme kopírovať nechutnú stratégiu Roberta Fica. Nemusíme si vymýšľať nepravdivé príbehy, aby sme nimi zakrývali realitu. Nemáme jeho maslo na našich hlavách. Zvolme si lepšiu cestu. Namiesto fabrikovania dezinformácií sa môžeme snažiť žiť tak, aby sa naše jednotlivé osudy – a s nimi aj osud celého Slovenska – zmenili na skutočne dobré a silné príbehy.

„Ako by som svojmu synovi o pár rokov vysvetlil, že v rozhodujúcich chvíľach sa jeho otec tváril, že sa nič nedeje, len preto, aby si udržal skvelý plat?“ vysvetľuje moderátor Viktor Vincze v rozhovore s Monikou Tódovou, prečo sa stal členom štrajkového výboru v televízii Markíza.

Myslím, že vystihol podstatu. Ostať pracovať so škrípajúcimi zubami v televízii, i keď s jej vedením nesúhlasíte, len pre peniaze? To nie je dobrý príbeh. Nie je to nič, čo by ste chceli rozprávať synovi alebo vnúčatám. Naopak, postaviť sa za dobrú vec, i keď to nebolo práve jednoduché, to už skvelý príbeh je. Príbeh, z ktorého i váš syn či vnučka môže čerpať silu. Aj vlastnú

identitu. Naša identita je totiž tvorená príbehmi práve tak, ako je telo tvorené bunkami. Sme príbehmi, ktoré sme o sebe počuli. A uverili im. Keď hovoríme o tom, že Slovensku chýba pevná identita, vlastne tým myslíme, že nám chýbajú dobré, silné príbehy, ktoré by sme si mohli navzájom (a tiež našim deťom) o sebe rozprávať.

Ten, kto sa chce mať za každých okolností dobre, sa len zriedka stane súčasťou veľkého príbehu. Naopak, dobré príbehy sa často rodia v zlých časoch. Tu je jeden z mojich najobľúbenejších. Druhá svetová vojna, kdesi v Bielorusku:

„Raz sme s mamou stáli v gete hneď za ostnatým drôtom a okolo šla nejaká krásna žena. Zastavila sa a hovorí: ‚Ani neviete, ako mi je vás ľúto.‘ A mamička na to: ‚Tak vezmite moju dcéru k sebe, keď nás tak lutujete.‘ ‚Dobre,‘ prikývla žena po krátkom premýšľaní.

Priviezli ma na samotu pri lese. Rodina, ktorá sa ma ujala, mala štyri vlastné deti. Kým som tam bola, celá rodina sa musela báť. Mohli ich kedykoľvek postrieľať, všetkých, i s deťmi. Les bol hneď vedľa, to bola moja spása. Keď sa objavili vojaci, hneď ma niekam poslali.

Tá žena ma naozaj veľmi lutovala. Keď rozdávala, tak všetkým deťom, i mne, a keď bozkávala, tak nás tiež bozkávala všetkých. Chcem, aby ste vedeli, ako sa volala: Olimpija Požarická z dediny Henevyči vo Volonežskom okrese.

Po vojne si po mňa prišla moja mama. Hneď ako vstúpila na dvor, klesla pred tou ženou a jej deťmi na kolena.“

V tomto rozprávaní Gene Zavornejovej, ktoré zachytila Svetlana Alexijevičová v knihe *Poslední svědkovia* (a ktoré som musel, bohužiaľ, značne skrátit), je všetko, čo skvelý príbeh potrebuje. Odvaha, súciti, láska, spontánnosť, šťastné náhody, dramatické momenty, silné gestá. A pritom sa odohral azda v najhorších časoch, aké Európa v 20. storočí zažila.

O tom, či vznikne dobrý príbeh, nerozhodujú len okolnosti či duch doby. Kľúčové je i to, či si príbeh nájde svojho hrdinu. Aj *storytelling*, teda tvorba a rozprávanie príbehov, je remeslom

a má svoje pravidlá. Nie každá postava si získa srdcia ľudí. Erfloši, lenivci či večne na kompromis pripravení hrdinovia si vyslúžia nanajvýš vlažný potlesk.

Poďme spolu urobiť malý experiment. Preskúmajme pravidlá, ktoré je dobré dodržať, ak chceme vytvoriť atraktívnu hlavnú postavu, a pozrime sa, či by sme sa vedeli týmito zásadami riadiť my sami. (Dodám ešte, že inšpiráciou pre nasledujúce riadky sú mi rady z kníh amerického spisovateľa Jamesa N. Freya.)

Prvé pravidlo znie: pre príbeh je dobré, ak je hlavný hrdina na začiatku v značnej núdzi. Získa si tak sympatie a pozornosť čitateľov. Zároveň je nútený konať. Vďaka tomu sa dej rozbehne. Harry Potter je sirota a žije u despotických príbuzných. Aj Anna Shirleyová je sirotou, ktorej navyše hrozí, že ju zo Zeleňého domu pošlú späť do detského domova. A Frodo? Zdedí prsteň a s ním i úlohu zachrániť dlhým putovaním celú Stredozem.

Myslím, že prvé pravidlo ako krajina splňame. Veď sme tiež v celkom peknej kaši. To však znamená, že zároveň žijeme v dobe tehotnej dobrými príbehmi.

Pravidlo druhé: pre príbeh je dobré, ak hlavný hrdina v niečom vyniká. Old Shatterhand dokáže úderom päste uspať protivníka. Hermiona Grangerová je najlepšou žiačkou celej školy. Robin Hood zase skvele strieľa z luku. A Bilbo sa vie plížiť potichu ako tieň.

A my? V čom sme dobrí my? Je dôležité, aby sme spoznali svoje najsilnejšie stránky. Bez nich nový príbeh Slovenska ne napíšeme.

Pravidlo tretie: hlavná postava musí mať v sebe vášeň. Musí byť schopná obetovať veľa pre cieľ, s ktorým sa čitatelia vedia stotožniť. Malý princ sa nutne potreboval vrátiť na svoju planétu, aby ochránil svoju ružu. A bol za to ochotný nechať sa uhryznúť jedovatým hadom. Muž z evanjelia, ktorý na poli našiel skrytý poklad, neváhal predať všetko, čo mal, aby mohol pole kúpiť. Odyseus sa roky plavil na rodnú Ithaku, lebo

túžil po domove a svojej žene. Olimpija Požarická po minúte váhania zariskovala a vzala si k sebe celkom cudzie dieťa, čo ju mohlo stáť život. Toto je možno to najdôležitejšie pravidlo. Človek bez vášne, energie či odhodlania sa nikdy súčasťou skvelého príbehu nestane. Veď často je práve vášeň či odhodlanie hlavnej postavy tým, čo posúva dej dopredu.

Máme v sebe odhodlanie a energiu? Sme schopní obetovať svoje pohodlie, keď si to dobrá vec žiada? Ak áno, môžeme byť súčasťou nového príbehu Slovenska.

A napokon posledné, štvrté pravidlo: dobrá postava má v sebe i nejakú komickú či podivnú stránku. Tá ju robí uveriteľnejšou a ľudskejšou. Harry Potter má neposlušné, strapaté čierne vlasy, ktoré neskrotí žiadny hrebeň. Anna Shirleyová je neprímerane pyšná na svoj nos, a tiež urečnená a zábudlivá. Sherlock Holmes hráva na husliach v nočných hodinách.

Ani my sa nemusíme brať vždy a všade vážne. Nemusíme byť stále bojovníkmi na život a na smrť a tváriť sa, akoby sme práve zhltili pravítko. Môžeme byť aj nepraktickí, aj uvoľnení, aj trochu zvláštni. Napokon, keď si 96-ročná kráľovná Alžbeta mohla dovoliť video s animovaným medveďíkom Paddingtonom, môžeme si i my zažartovať na vlastný účet. Príbehu Slovenska to len pomôže.

Aj keď je tento text o príbehoch, pri ktorých je najlepšie, keď hladko plynú, zdá sa mi, že sa mi nepodarilo ho celkom skrotiť. Je pomerne zložitý a dosť meandruje. Dovoľte mi preto na záver malé zhrnutie. Bez príbehov sa nezaobídeme, pretože zakladajú našu identitu. Osobnú, rodinnú i celospoločenskú. Potrebujeme nové dobré príbehy o Slovensku a jeho spoločnosti. Avšak namiesto toho, aby sme si ich vymýšľali, ako to robia populisti, by sme ich mali skúsiť sami žiť. Doba je komplikovaná, a preto zrelá na skvelé príbehy.

Na to však potrebujeme byť odhodlaní, plní energie, kompetentní a veselí. Ak sa takými dokážeme stať, dokážeme začať písať nový príbeh našej krajiny. A naše vnúťatá budú mať na čo spomínať.

NA JADROVOM REAKTORE NÁSILIA

O tom, ako sa skutky dajú zastaviť už v myšlienkach

17. októbra 2022

Po tragickej udalosti pred podnikom Tepláreň máme dlh. Je správne smútiť, je namieste plakať. Každý, kto má srdce a verejne vystupuje, má povinnosť odsúdiť tento odporný čin a s ním i všetky nenávistné prejavy voči LGBTI+ ľuďom. Rovnako máme povinnosť premýšľať. Čo sa vlastne stalo? Čo môžeme urobiť pre to, aby sa nič podobné neopakovalo? Potrebujeme nielen empatiu, ale aj racionálne porozumenie. Jedno druhé nevylučuje, naopak, dopĺňa ho. Poďme preto spolu premýšľať, a to najmä o fenoméne násilia.

Tragická udalosť na Zámockej by sa pred tisíc či dvetisíc rokmi nikdy nemohla stať. Určite nie v podobe, v akej sa odohrala. Prečo? Vrah – obyčajný gymnazista – by holými rukami alebo nožom nikdy nemohol dokázať to, čo dokázal strelnou zbraňou. Násilie si totiž, ako veľmi presne píše Hannah Arendtová vo svojej eseji *O násilí* z roku 1970, spravidla vyžaduje nástroj. Je to práve nástroj – pištoľ, bomba,

rozbehnutý nákladiak, dron – čo umožňuje vrahom, aby boli naozaj nebezpeční.

Napokon ani druhá smutná udalosť v októbri v roku 2022, tragédia na Zochovej, by pred stovkami rokov nemohla mať podobne strašné následky. Žiadny kónský povoz by nedosiahol takú rýchlosť, akú dosiahlo moderné SUV, ktorého šofér narazil do autobusovej zastávky a zabil päť mladých ľudí.

Prečo je dôležité uvedomiť si, že medzi nástrojmi a násilím je priama súvislosť? Jednoducho preto, že veda a technológie rýchlo napredujú. Budú vznikajú stále nenápadnejšie, sofistikovanejšie a smrtonosnejšie zbrane. To znamená, že vstupujeme do sveta, v ktorom bude stále ľahšie a ľahšie páchať násilné činy. A samozrejme, džin sa do fľaše vrátiť nechce. Napriek všetkým zbraňovým amnestiám a medzištátnym dohodám o odzbrojovaní neexistuje stopercentne účinný spôsob, ako sa zbaviť zbraní, ktoré raz uzreli svetlo sveta.

Nepomáha ani kontrola. Štát nemôže sledovať občanov na každom kroku, aby sa nedopúšťali násilia, aj keby to asi technicky možné bolo. Stal by sa diktatúrou a v tej nikto z nás žiť nechce. Navyše v diktatúrach sa pácha viac násilia ako v demokraciách: akurát najväčším násilníkom sa stane štát.

Jednoducho nie je možné mať absolútne bezpečie, absolútnu slobodu a absolútne súkromie naraz. Ak sa nechceme vzdať ani jedného (a je správne, že to nechceme), ostáva nám len čiastočná sloboda, čiastočné súkromie a relatívne bezpečie. Zmierme sa teda s tým, že nevieme stopercentne zabrániť, aby sa potenciálny útočník dostal k zbrani a vykonal svoj čin, ak sa rozhodne útočiť.

Ostáva nám iná, napohľad nevýznamná, no v skutočnosti prekvapujúco účinná línia obrany: budovať spoločnosť, v ktorej človeku, ktorý by sa za iných okolností mohol stať potenciálnym vrahom, ani nenapadlo snívať o takomto hnusnom čine. A kľúčovú rolu v tejto línii obrany hrá jazyk.

Jazyk, v ktorom každý jeden z nás premýšľa, je kolektívnym dielom celej spoločnosti. Naše myšlienky – akokoľvek

originálne a súkromné sa nám zdajú – nepadajú z neba: obvykle uvažujeme v argumentoch, ktoré sme počuli od niekoho iného, a v slovách, ktoré pred nami už niekto použil. Ak sa nejaká myšlienka v spoločnosti nevyskytuje, ak v nej necirkuluje, takmer neexistuje spôsob, ako by si ju mohol osvojiť potenciálny útočník.

Potenciálny vrah smeruje postupne od myšlienok cez slová až k činu. Vieme ho teda zastaviť už na úrovni myšlienok či slov. Na to potrebujeme, aby sme sa všetci, a najmä tí z nás, ktorí majú moc a vplyv, nedopúšťali nenávistných prejavov a dehonestácie potenciálnych obetí. Ba čo viac, potrebujeme, aby samotná predstava násilného činu bola taká neslušná, taká nepredstaviteľná, že si ju žiaden gymnazista nedovolí sformulovať ani v súkromí svojej hlavy.

Ak však Boris Kollár z pozície predsedu parlamentu nahlas vysloví, že členovia a členky LGBTI+ komunity sú „úchyláci, ktorí patria do ústavu, a nie na ulicu“, ak ich kňaz Marián Kuffa prirovnáva k masovým vrahom, ak sa Igor Matovič v parlamente nehanbí vysloviť slovné spojenie „posratý buzerant“ (a mohli by sme pokračovať desiatkami ďalších výrokov), potom sa občanom nezdá také nepredstaviteľné hovoriť a myslieť o LGBTI+ ľuďoch podobne. A myšlienky, prirodzene, smerujú k činom. Každý, kto sa nenávisťne vyjadruje o LGBTI+ ľuďoch, má svoj diel zodpovednosti za násilie, ktorému svojimi rečami vydláždil cestu. A nie je až také podstatné, či ide o zodpovednosť trestnoprávnu, alebo či niekedy bude možné ukázať presný kauzálny reťazec, ako konkrétny výrok ovplyvnil konkrétnych ľudí.

Prečo? Pomôžme si prirovnaním k jadrovému reaktoru. Ako viete, v reaktore slúžia na moderovanie štiepnej reakcie regulačné tyče. Čím viac sú tieto tyče z reaktora vytiahnuté, tým rýchlejšie štiepna reakcia prebieha. Čím viac sú, naopak, do neho zasunuté, tým je pomalšia.

Slovenská spoločnosť je ako takýto reaktor. Štiepna reakcia latentného násillia v jej vnútri nikdy neustáva, dá sa však moderovať. A teraz si predstavme, že na tomto reaktore sedia